

Amper my mense.

Dot Serfontein. 2009 [1974]. Pretoria: Protea Boekhuis. ISBN 978-1-86919-322-5.

Die boek is opgedra aan “(haar) eie mense” en die sketse in hierdie bundel het as agtergrond die streke waarin die skrywer grootgeword het en waarin sy ingetrou het. Die skrywer vereenselwig haar in die meeste gevalle met die karakters wat in hierdie versameling vertellings met humor voorgestel word aan die leser en lewer terselfdertyd ’n bydrae tot die geskiedskrywing van die (Oranje)Vrystaat.

Die uitgangspunt is meestal dié van eerste-persoonverteller en die sketse waarin die ‘ek’ optree, is nie altyd tot eer van die spreker of haar familie en vriende nie: hulle karaktertrekke word sonder ’n suikerlagie geteken, maar altyd met deernis.

“Die goeie ou dae” (15) filosofer oor die betekenis van “boer”, soos haar (stief)oupa, en hier word die aanwending van bywonersarbeid op ’n plaas beskryf soos ’n mens nie normaalweg daaraan sou dink nie: “Bywoners was nie plaasbestuurders nie, hulle was mense wat in die uiterste armoede met ’n waentjie en ’n paar stukkies los goed kom plek vra het” (16); die boer leen hom die nodigste middele om ’n bestaan te maak op geleende grond en kry boonop tot die helfte van die bywoner se opbrengs. As die bywoner te goed vorder na die boer se sin, “ontwikkel (die boer) allerhande griewe om van hom ontslae te raak. Sy kanse om by iemand anders plek te kry, was dan skraal”. Die bywoners (en swartes) moes egter al die werk op die plaas doen, en die boer het op die stoep gesit en toesig hou. “Langs hom op die stoep-tafel staan sy twaksak, die kleipot met fonteinwater, die Boere-almanak en *Die Kerkbode*, en tussen hierdie vier hoekstene van die beskawing kon hy van die nederigste tot die vernaamste besoeker hanteer” (19).

Die vyftien sketse in hierdie bundel dra

almal tekens van die verteller se kennis van en deernis met mense en ook diere. Basie, haar man se boelterriër is ’n “dikpensding met die plat kop en die reptielgevreet” (97) wat sy nie kan verdra nie en wat haar ook nie kan verdra nie weens sy toewyding aan die ‘baas’, tog dwing hy om smiddae met haar die veld in te vaar, waar hy verwoesting saai. Basie word al minder vryheid gegun totdat sy ketting op ’n dag breek en hy alleen veld toe gaan. Hy kom strompelend terug, vergiftig deur strignien, maar gaan nie troos soek by sy baas nie. “Hy kom druk teen my aan en ek voel sy groot lyf beef. Ek kniel by hom en sit my arms om hom [...] En so sit ons vas teenmekaar tot die dood hom kom vat” (102). Die wyse waarop versoening tussen dié twee karakters teweeggebring word, word subtiel uitgebeeld tot dit hier ’n klimaks bereik.

Die vertelling van die jong boervrou (“My mense”, 155) wat aandring op haar eie hoenderboerdery en die kuikens as karakters beskou (“As ek vir hulle sing, lag hulle, as ek met hulle raas, druk hulle hulle snawels van skaamte in die kos. Hulle spring op my skoen se neus en klou jillend my kouse vas as ek loop”), verloor bykans almal tydens ’n haelbui. Die wat gered kon word, word in die kombuis gevestig gedurende die nag wat sy en haar man ook in sy verlies van die mielieoes nader aan mekaar kom. Toe sy die volgende oggend in ‘koesterende rustigheid’ wakker word, sit die jong hoenders hulle slaapkamer vol: “Hulle het die warmte van ons slaapkamer gevoel en daarheen versit. Beslis, ja, dit is al wat dit was, moes ek toegee – as ek aanvaar dat hulle hoenders is. Maar nou was hulle nie. Hulle was mense, my mense” (159).

Ander sketse belig die rasvestiging van die Afrikanerbees, Kroonstad tydens die Anglo-Boereoorlog met diverse karakters en gesindhede, gebeure en mense tydens – en na – hierdie oorlog, interessante geskiedkundige

gebeure in die vroeë 20ste eeu betreffende die Vrystaat, en staaltjies oor mense met hulle eiesinnighede en unieke taalaanwendings.

In “Vakbonde” (51) verneem ons van ’n boer se vertelling van hoe hy heen-en-weer moes jaag tussen plaas en dorp om sy trekker se probleem op te los, maar telkens kom ’n ander probleem by wat hom weer dorp toe dwing. Aan die einde van hierdie staaltjie verneem die leser dat die verteller in ’n rolstoel gekluister is en van ander se hulp afhanklik is om dorp toe te gaan.

Van die talle treffende uitdrukkings en beskrywings wat gebruik word, is onder andere dat beeste “so vet geword het dat hulle broeke dra” (33); van ’n Engelsman met ’n hooggestyfte boordjie wat kunsmis verkwansel en aan wie gevra word “of sy hemp onder in die kunsmis hang dat dit so geil bo by sy boordjie uitgroeï” (39). Volgens die skets van Oom Joseph du Plessis (“Die profeet van Rietfontein”, 23) het die oom glo die volgende gesê van goedere wat bo hulle kwaliteit aanbeveel word: “Smeer mis aan wilgerhout en jy het ook stinkhout” (40).

Die treffendste skets was vir my die kontras tussen die drie Ellas (“Ella, Ella, Ella”, 141) en die roerendste die vertelling hierin van Dominee Jan se weduwee wat oud en kranklik is, maar steeds begeesterd meeleeft met en meedoen aan alles wat in gemeenskap plaasvind. Op ’n aand het sy ook in die koor gesing op die verhoog en blykbaar moeilik en tydsam die trappe afgestrompel met haar krukke, en agter geraak. Die verteller moes die opsigter na die tyd versoek om die saaldeur oop te maak aangesien sy haar handsak binne vergeet het en hier vind sy tant Ella leunend teen die verhoog op haar krukke in die reeds verdonkerde saal. “Sy sou die res van die naweek in die saal toegesluit gewees het as ek nie daarop afgekom het nie”. Die verteller vra haar later of sy nie bang was nie, en kry die volgende, roerende antwoord van die drie-en-tagtigjarige weduwee:

“Ja. Ontsettend bang en baie, baie moeg. Maar toe ek nog so staan, sê ek vir myself: Maar Ella, dalk is die saal tog nie leeg nie, dalk is dit vol van die ou bekendes van vroeër – van dominee Jan, van almal wat in ons kerk gesit het toe ons die dag ingeseën is.” Sy bly stil. “Toe voel ek klaar beter, en toe ek jou die paadjie afgestap sien kom, dag ek dat jy jou oorlede moeder is wat teruggekom het om my te kom haal. En toe wis ek dadelik dat alles weer goed is. Sy was die soort mens wat my nooit alleen sou laat agterbly het nie” (145).

Die verteller se moeder, en tant Ella, behoort dus duidelik ook tot die “my mense” wat verhalend aan ons bekend gestel word.

Hierdie bundel, in herdruk, met ’n klompie geskiedkundige foto’s, was by herlees – hierdie bespreking ter wille – ’n nog groter genot as met die eerste lees. Elke leser sal na sy of haar aard en ingesteldheid iets vind in *Amper my mense* wat inligting en/of vreugde verskaf.

Salomi Louw

Professor Emeritus,
Universiteit van Limpopo